

в) становление гражданского и гражданского процессуального законодательства Украины, характерной особенностью которого является четкая правовая регламентация материально-правовых оснований и гражданского процессуального порядка защиты прав автора судом (1993 год – настоящее время).

Все другие вопросы, связанные с исследованием защиты авторских прав в порядке гражданского судопроизводства, выходят за рамки нашей статьи и составляют перспективные направления дальнейших научных исследований.

ЛИТЕРАТУРА:

1. Сердюк В.В. Право на судовий захист у контексті змагальності сторін / В.В. Сердюк // Адвокат. – 2012. – № 9(144). – С. 14–18.
2. Кузнецова Н.С. Проблеми захисту прав інтелектуальної

власності в Україні / Н.С. Кузнецова, О.В. Кохановська // Право України. – 2011. – № 3. – С. 21–29.

3. Малярченко В.Т. Перебудова кримінального процесу України в контексті європейських стандартів: [монографія] / В.Т. Малярченко. – К.: Юрінком Інтер, 2005. – 512 с.

4. Гетманцев О.В. Формування та розвиток цивільного процесуального законодавства в Україні: питання історичної періодизації / О.В. Гетманцев // Науковий вісник Чернівецького університету. – 2013. – Вип. 644: Правознавство. – С. 82–87.

5. Комаров В.В. Цивільне процесуальне законодавство у динаміці розвитку та практиці Верховного Суду України / В.В. Комаров. – Х.: Право, 2012. – 624 с.

6. Таль Л.С. Судебные уставы и наука гражданского права / Л.С. Таль // Вестник права. – М., 1914. – № 50. – С. 1485–1490.

7. Васильковский Е.В. Учебник гражданского процесса / Е.В. Васильковский; предисл. и под ред. В.А. Томсинова. – М.: Зерцало, 2003. – 464 с.

8. Ярема А.Г. Новели цивільного судочинства / А.Г. Ярема, Г.І. Давиденко // Вісник Верховного Суду України. – 2005. – № 9. – С. 25–30.

УДК 341.63

МІЖНАРОДНИЙ КОМЕРЦІЙНИЙ АРБІТРАЖ: ВІД АНТИЧНОСТІ ДО СЬОГОДЕННЯ

Коваленко І.В., здобувач
кафедри правосуддя

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

У статті досліджуються історичні аспекти виникнення міжнародного комерційного арбітражу, проаналізовано характерні для кожного періоду ознаки та надано характеристику правового регулювання провідних, що склалися у відповідні періоди функціонування інституту третейського судочинства.

Ключові слова: міжнародний комерційний арбітраж, арбітражна угода, третейський суд, історія міжнародного комерційного арбітражу, посередництво, арбітр, Нью-Йоркська Конвенція.

В данной статье исследуются исторические аспекты возникновения международного коммерческого арбитража, проанализированы характерные для каждого периода признаки и охарактеризовано правовое регулирование правоотношений, сложившихся в соответствующие периоды функционирования института третейского судопроизводства.

Ключевые слова: международный коммерческий арбитраж, арбитражное соглашение, третейский суд, история международного коммерческого арбитража, посредничество, арбитр, Нью-Йоркская Конвенция.

Kovalenko I.V. INTERNATIONAL COMMERCIAL ARBITRATION: FROM ANTIQUITY TO THE PRESENT

This article is research the issues of the historical aspects of the genesis of international commercial arbitration, analyzes the characteristics of each period and describe the legal regulation of prevailing relations in reasonable time of the functioning of the arbitration institute.

Key words: international commercial arbitration, arbitration agreement, arbitral tribunal, history of international commercial arbitration, mediation, arbitrator, New-York Convention.

Постановка проблеми. Актуальність теми даної статті зумовлена необхідністю дослідження динаміки розвитку відповідних суспільних відносин, виявлення недоліків та прогнозу розвитку Міжнародного комерційного арбітражу (надалі – МКА).

Історія арбітражу є предметом дослідження вчених зі всього світу. Зокрема, окремі аспекти становлення та розвитку міжнародного комерційного арбітражу можна знайти у працях В. Беяневича, М. Богуславського, Л. Винокурової, А. Довгерта, Т. Захарченко, В. Кисіля, О. Кота, Т. Кисельової, Е. Пашенко, І. Побірченка, Ю. Притики, Т. Слі-

пачук, О. Торгашина, Г. Цірат, В. Чубарева, Т. Кисельової, А. Волкова, Б. Карабельнікова, А. Комарова та інших. Однак суть проблеми полягає в тому, що у більшості випадків науковці приділяють увагу вивченню історії окремих складових інститутів міжнародного приватного права, зокрема розвитку медіації, третейського судочинства, історії уніфікації та правового регулювання міжнародного комерційного арбітражу. В українській доктрині відсутнє комплексне та системне дослідження розвитку інституту МКА.

Мета статті полягає в аналізі переваг та недоліків правового регулювання суспільних

відносин кожного історичного етапу МКА. При цьому методологічною та інформаційною основою даного дослідження є наукові праці, матеріали періодичних видань, ресурси Internet, нормативно-правові акти. При проведенні дослідження використано методи структурно-логічного аналізу та порівняння.

Стан розробленості проблеми. Аналіз історії становлення та розвитку міжнародного комерційного арбітражу дозволяє виокремити чотири етапи, а саме:

а) виникнення арбітражу як альтернативного способу вирішення спорів;

б) розвиток арбітражу в середньовіччі, поява першого нормативного регулювання;

в) XVI - початок XX століття – період уніфікації нормативно-правового регулювання міжнародного комерційного арбітражу;

г) сучасний етап міжнародного комерційного арбітражу.

Перший етап характеризується виникненням арбітражу та появою першої регламентації вирішення спорів недержавними органами судової влади. Серед науковців точаться дискусії щодо року та місця виникнення міжнародного комерційного арбітражу. Існує думка, що арбітраж передував виникненню державних судів [1, с. 32; 2, с.52; 3, с. 89] та виник з початком торгівельних відносин - Лорд Мастіл, суддя апеляційного суду, публікує свою статтю «Арбітраж – історія та передумови розвитку» у Журналі міжнародного арбітражу (1989 рік), у якій зазначає, що: «Арбітражний розгляд господарських справ, скоріше за все, з'явився із появою торгівлі. Усі торгівельні правочини можуть призводити до спорів, а успішне ведення торгівлі передбачає врегулювання спорів мирним шляхом» [4, с. 3].

У зарубіжній юридичній літературі зазначається, що арбітраж застосовували ще в часи Стародавнього Китаю, перші історичні записи датуються 2100 – 1600 році до н. е. [5, с. 254 -255; 6, с. 1]. Розв'язання спорів шляхом посередництва в Китаї набуло особливої підтримки за конфуціанства. Згідно з ученнями Конфуція, конфлікти та судові процеси є джерелами дисгармонії, яка, у свою чергу, руйнує соціальні відносини [7, с. 45]. Популярністю арбітраж також користувався в Стародавньому Єгипті. Так, приблизно до середини XX-го століття 80% спорів було врегулювано в позасудовому порядку шляхом звернення до шановних та авторитетних старців, обраних за критеріями мудрості, чесності та особливого положення в суспільстві [8, с. 3-4].

У наукових дослідженнях зазначається, що серед країн Стародавнього світу Індія також має давню історію вирішення спорів із застосуванням трирівневої системи, яку в наукових дослідженнях порівнюють із сучасним арбітражем. Ця система застосовувалася до британської колонізації Індії, унаслідок якої було внесено суттєві зміни до її судової системи [9, с. 6-7].

Як свідчить історія, застосування арбітражу також мало місце в Стародавній Греції. Арбітраж використовувався для розв'язання територіальних спорів, що виникали з дого-

ворів примирення з деякими грецькими державами ще в 337 році до н.е. [10, с. 89].

Широкого розвитку міжнародний комерційний арбітраж набув також і в Римській Імперії, з розквітом її могутності. Історія римського міждержавного арбітражу почалася із втручання Риму, як могутньої сили, у політичне життя Стародавньої Греції. Рим зайняв місце царів, які часто діяли у ролі міжнародних арбітрів у вирішенні спорів між вільними містами та лігами Греції. Такі спори розглядав сенат, який вирішував справу по суті, проте інколи конкретні питання передавалися на рішення третьої сторони, яка мала знання місцевих реалій. На ранніх етапах Рим не здійснював примусового виконання рішень арбітражного суду. Після створення провінцій та зміцнення імперії арбітражний процес втратив свій міжнародний характер, але відповідні народи навіть за власним бажанням не могли звернутися до будь-якого іншого органу, хоча Рим терпів грецький інститут «міжнародних судів» аж до 2 сторіччя. До 3 сторіччя в імперії часто здійснювалося сенаторське врегулювання спорів між провінційними громадами всіх категорій. Такий арбітраж зазвичай зливався із загальним веденням справ у провінції і поступово заміщувався діяльністю спеціальних комісарів, таких як республіканські куратори (*curatores reipublicae*) та міські регулятори (*correctores civitatum*). Наявність таких посадових осіб демонструє високий рівень політичної самосвідомості міст у складі Римської імперії [11, с. 133].

Особливістю арбітражного розгляду спорів у Римській Імперії була заборона оспорування рішень. Це відображено у спеціальному рескрипті Імператора Антонія, де зазначено, що на рішення третейського судді не може бути подана апеляційна скарга.

Положення про третейський розгляд спорів існує також у Законах XII таблиць, в яких проводиться розмежування між суддею, призначеного державою, та суддею, якого обирають сторони, а також визначаються випадки обрання арбітра. Арбітрам доручалося ведення справ про поділ майна між спадкоємцями загального спадкування, про відновлення порушених меж, про направлення дощових стоків та розгляд інших спорів. Арбітр не мав права виходити за межі розгляду справи, він повинен був прийняти рішення по суті спору, не відходячи в бік. Рішення, ухвалені арбітром, було не судовим рішенням, а лише думкою (*sententia*), тому не могло бути оскаржене або виконане в примусовому порядку. Його реалізація була справою самих сторін [12, с. 65-75].

У VI ст. н. е. імператор Східної Римської Імперії (Візантії) Юстиніан своїми приписами надав рішення арбітражу силу рішення державного суду. Науковці пов'язують системність у розвитку арбітражу зі зрівнянням юридичної сили арбітражного та судового рішень [13, с. 608].

Аналіз наведеного дає підстави вважати, що арбітраж із часів його виникнення використовувався саме як недержавна інституція, як альтернатива державним органам судової влади.

Другий етап розвитку арбітражу, що характеризується появою звичаєвого права у сфері регулювання відносин арбітражу, пов'язують із виникненням християнства. Віряни цієї конфесії суворо дотримувалися заповіту Св. Апостола Павла. Суддями зазвичай обиралися представники християнських громад, найчастіше – єпископи. Спочатку рішення єпископів було *amicabilis compositio* (дружнім посередництвом). Здійснення посередництва та функціонування арбітражного суду єпископів регламентувалося указами імператора Костянтина 318 року (або 321) та від 331 року, якими було надано право кожному та повсякчас звертатися до суду єпископів. Рішення єпископів мали на меті звести право та юридичні підстави до вимог справедливості. Цей період був розквітом арбітражного суду, який виносив рішення по совісті, ґрунтуючись на моральних заповідях християнства, ігноруючи процедуру арбітражного розгляду.

Підсумовуючи наслідки діяльності арбітражного суду єпископів, російський вчений В. Нікіфоров зазначає, що в період розквіту християнства у Візантії недержавні способи вирішення спорів превалювали над державними та користувалися значним авторитетом, були більш ефективними та близькими до досягнення мети, тобто до вирішення конфлікту та збереженню в подальшому у сторін доброзичливого ставлення один до одного [14, с. 60].

Розквіт торговельних відносин приморського населення Європи (Італії, Франції, Іспанії) зумовив створення комерційних арбітражних судів для вирішення торговельних спорів. Наприклад, в Італії для розв'язання торговельних спорів існувала низка арбітражних судів, відомих як: *consules maris*, *consules mercatorum* або *praticorum* тощо. *Consulate del Mare* (гл. 35 і 38) став актом, який регулювалися питання консульських арбітражних судів. Цим актом було закріплено право на захист комерсантів.

Перебуваючи в тісних торговельних відносинах з Італією, середньовічна Франція заpozичила комерційні арбітражні суди в особі *consules mercatorum*, *consules electi*. Прообразом інституційного арбітражного суду стала Тулузька біржа. У 1549 році в місті Тулуза був організований особливий суд, що складався з трьох осіб (пріор та два консула), які обиралися місцевими купцями для розгляду спорів, що виникали з біржових операцій. У 1556 році аналогічна установа виникла в місті Руана. У квітні 1560 року Франциск II підписав вердикт, згідно з яким комерційні спори вирішувалися трьома або більше арбітражними суддями.

У березні 1673 року під впливом Кольбера при Людовіку XIV був прийнятий Торговий Ордонанс, згідно з яким у Франції було засновано арбітражний суд комерсантів. Ордонанс 1673 та 1681 років стали французькими нормативними актами, які в XVII – XVIII століттях визначили розвиток комерційного права всієї Європи та в подальшому послугували базою для розробки та прийняття Комерційного кодексу 1807 року [15, с. 1117].

У XII столітті під впливом римського та канонічного права комерційний арбітраж також

набув свого розвитку і в Середньовічній Німеччині. Основою його розвитку послугували три передумови: прагнення забезпечити перевагу над писаним правом, намір надати переважне право принципу справедливості та вимога вирішення справи особами того ж кола та стану.

Для усунення складнощів судового процесу та для прискорення процесу судочинства феодальна Англія також почала застосовувати інститут арбітражного розгляду справ. В Англії діяли так звані установи *recognitio* (суд присяжних із цивільних справ). Так, у Статуті IX і X року Вільгельма (гл. 15) містилося положення, що будь-який комерсант або інша будь-яка особа, яка бажає вирішити спір, може передати його на вирішення арбітражного судді, та компроміс (угода сторін про третейський суд) має походити (служити вихідним пунктом) при обговоренні питання в королівському суді.

У доктрині міжнародного комерційного арбітражу прийнято вважати, що початок функціонування інституту арбітражу в Київській Русі розпочалося з прийняттям грамоти Всеволода Мстиславовича в 1135 році, згідно з якою при церкві Іоана Предтечі в місті Новгород, на основі церковного приходу, було створено «купецьке товариство». Цією грамотою купці наділялися самоуправлінням та правом створити третейській (арбітражний) суд [16, с. 17].

До форм третейського судочинства Київської Русі відносилися:

- а) третейський суд із суперарбітром, роль якого виконував митрополит;
- б) третейський суд без суперарбітра, що складався з декількох осіб на чолі з ігуменом;
- в) мировий ряд – поширена форма арбітражу в Київській Русі, метою якої було укладення мирової угоди та яка супроводжувалася участю «рядців та послухів» [17, с. 18].

Порядок утворення третейського суду регулювався третейським записом від 30 грудня 1637 року [18, с. 84]. Особливістю Укладення 1637 року стала правова регламентація інституту оспорювання рішення третейського суду. На цьому етапі з'являється прототип арбітражної угоди, так званий «запис», що спочатку міг існувати в усній формі, але згодом його письмова форма стала обов'язковою.

Особливістю інституту третейського судочинства тих часів було положення про забезпечення виконання та оскарження рішення третейського суду. Наприклад, Статутом 1566 року передбачалося, що, у разі відмови однієї зі сторін виконувати рішення третейського суду, інша мала право звернутися до земського суду, який мав забезпечити його виконання. А положеннями Статуту 1588 року земський суд було визначено як апеляційну інстанцію над третейськими судами.

Аналізуючи період розвитку третейського судочинства у Київській Русі, можна дійти висновку, що влада була зацікавлена у створенні третейського суду, оскільки вже тоді арбітраж став інститутом оперативного та ефективного вирішення справ серед купців. Особливостями функціонування третейського суду слід визначити появу інституту

визнання та виконання рішення третейського суду й інститут державного примусу.

У 1831 році було затверджено Положення про третейський суд, що відкрило новий період у розвитку інституту міжнародного комерційного арбітражу. Зазначене Положення було включено до Зводу законів 1833, 1842 та 1857 років. У відповідності до нього, третейський суд мав розглядати суперечки між членами торгових товариств та інші спори у справах акціонерних компаній. При цьому, у разі ухилення сторін від вибору посередників, обов'язок їх призначення покладался на судові органи, які призначали також і суперарбітра, якщо посередники не домовились між собою про вибір такої особи.

Слід зазначити, що особливістю третейського суду цього періоду стало впровадження інститутів підвідомчості та оскарження рішень третейського суду. Так, на рішення можна було подати апеляцію. А у відповідності до розділу 6, тому 10 Зводу законів 1857 року, третейські суди не могли розглядати справи щодо особистих прав стану малолітніх та осіб, які перебувають під опікою; казенних управлінь або ж земських, міських та сільських товариств; справ, пов'язаних із вчиненням злочину чи проступку.

Після проведення судової реформи 1864 року влада зберегла тільки добровільний третейський суд. Подальша діяльність арбітражу здійснювалась за часів Радянської влади, нова влада хоч і визнала арбітраж як альтернативний недержавний спосіб розгляду спорів, однак тяжіла до централізації влади, і в умовах адміністративно-командної системи третейський суд зазнав деяких обмежень. Окремі радянські вчені навіть зазначали, що положення про третейський суд необхідно вилучити з цивільного процесуального [19, с. 13]. Положеннями Декрету від 24 листопада 1917 року та Декрету про суд від 16 лютого 1918 року передбачалося, що третейський розгляд міг здійснюватися одним суддею, а скарги на рішення третейського суду розглядали з'їзди мирових суддів.

Постановою ВЦВК від 16 жовтня 1924 року було затверджено Положення про третейський суд та включено як додаток до Глави 22 Цивільного процесуального кодексу РРФСР 1923 року. Відповідні положення про третейський суд були відтворені в межах ЦПК УРСР 1924 та 1929 років. Можливість створення арбітражних комісій з правами третейського суду при товарних біржах передбачалась також постановою РТО РРФСР від 23 серпня 1922 року. Постановою ЦВК та РНК від 17 червня 1932 року було створено Зовнішньоторговельну арбітражну комісію, яка функціонувала на засадах третейського судочинства.

Формальна можливість використання третейської форми вирішення спорів між підприємствами, установами та організаціями у сфері здійснення господарської діяльності виникла з прийняттям Радою Міністрів СРСР Постанови від 23 липня 1959 року «Про поліпшення роботи державного арбітражу», у якій зазначалось про доцільність розгляду

третейським судами спорів з найважливіших справ. Надалі організація та порядок діяльності третейських судів визначались Додатком №2 Положення про третейський суд до Цивільного процесуального кодексу Української РСР від 18 липня 1963 року та Положенням про третейський суд для вирішення господарських спорів між об'єднаннями, підприємствами, організаціями й установами, затвердженим постановою Державного арбітражу СРСР від 30 грудня 1975 року.

Таким чином, проаналізувавши діяльність та регламентацію третейського суду за радянських часів, можна сказати, що з початку 30-х та по 60-і роки в країні тривав період, коли третейський суд практично не використовувався для розгляду «внутрішніх» спорів між громадянами та організаціями й державними підприємствами, а з 60-х років – і між колгоспами. Функції зовнішньоторговельного арбітражу виконували лише два постійно діючих третейські суди: Морська арбітражна комісія (МАК), створена в 1930 році, і Зовнішньоторговельна арбітражна комісія (ВТАК), створена в 1932 році.

Обмеження підвідомчості третейських судів та звуження принципу диспозитивності було зумовлено пануванням концепції повного підпорядкування цивільної юрисдикції державі; передбачалося, що в 20 - 80-і роки ХХ ст. міг існувати тільки «суд державний, пристосований для захисту цінностей існуючої системи, тоталітарної за своєю сутністю, що прикриває диктатуру партійної олігархії» [20, с.8].

Третій етап бере свій початок наприкінці ХVI і триває до початку ХХ ст., характеризується прийняттям низки міжнародних договорів та початком функціонування міжнародних інституцій у сфері міжнародного комерційного арбітражу. Першими актами міжнародно-правового регулювання комерційного арбітражу стали Женевський Протокол про арбітражні застереження 1923 року та Женевська Конвенція про виконання іноземних арбітражних рішень 1927 року. Як слушно зазначають деякі вчені, зазначені нормативні акти заклали основи сучасного міжнародного регулювання комерційного арбітражу [21]. Її сферою регулювання стали питання виконання іноземних арбітражних рішень.

Для усунення прогалів правового регулювання арбітражу, що містились у Женевському Протоколі 1923 року та Женевській Конвенції 1927 року, Економічною та Соціальною Радою ООН за пропозицією Міжнародної торгової палати було розроблено попередній проект конвенції про визнання і виконання арбітражних рішень [22]. Так, на міжнародній Конференції, що проходила в місті в Нью-Йорк з 20 травня по 10 червня 1958 року, була ухвалена Конвенція про визнання і виконання іноземних арбітражних рішень (надалі – Нью-Йоркська Конвенція 1958 року) [23]. Наразі її учасниками є 156 держав.

Як слушно зазначає український вчений Г.А. Цірат, основними недоліками Нью-Йоркської Конвенції є: по – перше, відсутність принципу взаємності, оскільки держави-у-

часниці зобов'язались виконувати на власній території арбітражні рішення, що винесені на території інших держав, незалежно від того, чи вони є учасниками цієї Конвенції; по – друге, конвенцією не встановлено обмежень щодо характеру правовідносин, спори з яких можуть передаватися на вирішення до арбітражу; по-третє, стосовно арбітражних угод Нью-Йоркська Конвенція 1958 року закріпила обов'язкову письмову форму як умову їх дійсності, передбачивши, що арбітражні угоди можуть укладатися як окремі угоди, так і в якості арбітражних застережень в контрактах стосовно спорів, які вже виникли, і спорів, що можуть виникнути в майбутньому, тобто умови Конвенції не дозволяють застосувати сучасні засоби зв'язку для укладення арбітражної угоди в іншій формі [24, с.25-26]. Ще однією складовою правового регулювання комерційного арбітражу на міжнародному рівні стала Європейська конвенція про зовнішньоторговий арбітраж 1961 року, сферою якої є арбітражні угоди, арбітражні процедури та арбітражні рішення, винесені на основі арбітражних угод, що підпадають під дію цієї Конвенції 1961 року.

Четвертий етап – функціонування інституту МКА в наш час. Характеризується становленням інституту арбітражу на національних рівнях шляхом прийняття відповідного законодавства та започаткуванням арбітражних інституцій. Так, щодо розвитку міжнародного комерційного арбітражу в сучасній Україні варто зазначити, що аналіз чинного національного законодавства України дає підстави вважати Україну як одну з республік СРСР, що успадкувала історію радянського розвитку арбітражу. При цьому за часи незалежності в нашій державі було прийнято Закон «Про міжнародний комерційний арбітраж», яким врегульовані правовідносини з міжнародного комерційного арбітражу, а також створено два постійно діючих арбітражних інститути – Міжнародний комерційний арбітражний суд та Морську арбітражну комісію при Торгово-промисловій палаті України.

Висновки. Міжнародний комерційний арбітраж набув особливої популярності та широкого застосування в останні 60 років, із початком уніфікації його нормативно-правового регулювання. Однак в історії міжнародного комерційного арбітражу відомий ще з часів Стародавніх Китаю, Індії, Греції, Риму та Єгипту. Аналіз історії становлення та розвитку міжнародного комерційного арбітражу дозволяє виокремити чотири етапи. Це зокрема:

а) перший етап - виникнення арбітражу як альтернативного способу вирішення спорів в Стародавньому світі;

б) другий етап - розвиток арбітражу в середньовіччі, поява першого нормативного регулювання;

в) третій етап - XVI - початок XX – період уніфікації нормативно-правового регулювання міжнародного комерційного арбітражу;

г) четвертий етап – сучасне функціонування міжнародного комерційного арбітражу. Однак, незважаючи на багатотисячолітню історію та значні досягнення в розвитку МКА, в сучасній доктрині та правозастосовному полі залиша-

ється багато невизначених правових категорій та не врегульоване законодавством коло суспільних відносин.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Брунцева Е.В. Международный коммерческий арбитраж: Учебное пособие для высших учебных заведений. – СПб.: Изд. дом «Сентябрь», 2001. – С. 364
2. Волков А.Ф. Торговые третейские суды. Историко-догматическое исследование. – СПб., 1913.
3. Бендевский Т. Международное частное право / Т. Бендевский; Перевод с македон. яз. С.Ю. Клейн. – М.: Статут, 2005. – 448 с.
4. Albert Fiadjoe. Alternative Dispute Resolution: A Developing World Perspective (Commonwealth Caribbean Law). 1st Edition. 2004. – 180 p.
5. Xu Chuan bao. Traces of International Law in Prior Qing Period, 1931. – pp. 254-255.
6. Jing zhou Tao. Arbitration Law and Practice in China, 2nd edn, Muwer Law International, 2008.
7. Reinstein ES. Finding a Happy Ending for Foreign Investors: The Enforcement of Arbitration Awards in the People's Republic of China, (2005–2006). – 37 p.
8. Simon Greenberg. International Commercial Arbitration: An Asia-Pacific Perspective / Simon Greenberg, Christopher Kee, J. Romesh Weeramantry., 2011. – 527 с.
9. Raghavan V. New Horizons for Alternative Dispute Resolution in India, (1996) 13(4) // Journal of International Arbitration 5, pp. 6–7.
10. Bales, Richard C. Compulsory Arbitration: The Grand Experiment in Employment. 1997. – 233 p
11. Simon Hornblower, Antony Spawforth, Esther Eidinow. The Oxford classical dictionary. Fourth edition. 2012. – 1592 p
12. Волков А.Ф. Торговые третейские суды / А.Ф. Волков // Третейский суд. – 1999. – № 2–3. – С. 65-75.
13. Курс международного торгового права / Тыньель А., Функ Я., Хвалец В. – 2-е изд. – Минск : Амалфея, 2000. – 704 с
14. Волков А.Ф. Торговые третейские суды // Третейский суд. – 2000. – №. 1. – С. 60.
15. Коммерческий кодекс Франции / предисловие, перевод с французского, дополнение, словарь-справочник и комментарии В.Н. Захватаева. – М.: Волтерс Клувер, 2008. – 1272 с.
16. Волков А.Ф. Торговые третейские суды: Третейский суд в Древней Руси // Новости APC.
17. Заозерский Н.А. Духовноелицо в звании третейского судьи. Св. Троице – Сергиева лавра. Сергиев Посад, 1899. – с. 18
18. Вицын А.И. Третейский суд по русскому праву // Новости APC. – 2000. – № 3.
19. Михальский Ю.А. Третейські суди в Україні / Ю.А. Михальський, В.П. Самохвалов, В.І. Рижий та ін.; За ред. В.П. Самохвалова, А.Ф. Ткачука. – К.: [Ін-т громадян. Сусп-ва: ТОВ «ІКЦ Леста»], 2007. – 184 с.
20. Савельева Т.А. Судебная власть в гражданском процессе. – Саратов, 1997. – С. 8
21. Сихимбаева А.С. Международно-правовое регулирование коммерческого арбитража [Электронный ресурс] / А.С. Сихимбаева // Карагандинский гос. ун-т им. Е.А. Букетова, Казахстан. – Режим доступа : http://www.rusnauka.com/36_PWMN_2010/Pravo/76804.doc.htm
22. Enforcement of International Arbitral Awards. Report and Preliminary Draft Convention adopted by the Committee on International Commercial Arbitration at its meeting on 13th March 1953. – Paris, International Chamber of Commerce, 1953 – 17 p.
23. Конвенция о признании и приведении в исполнение иностранных арбитражных решений, подписана 10 июня 1958 года. [Electronic resource]: The website “1958 New York Convention Guide” realized by Shearman & Sterling LLP in conjunction with Columbia Law School and with the support of UNCITRAL (United Nations Commission on International Trade Law), – Режим доступа: <http://www.uncitral.org/pdf/russian/texts/arbitration/NY-conv/New-York-Convention-R.pdf>
24. Цірат Г.А. Міжнародний комерційний арбітраж: Навч. посіб. / Г.А. Цірат. – К.: Істина, 2002. – 304 с.